

Проблема формування професійної майстерності майбутнього вчителя на сучасному етапі розвитку освіти України

У статті розглядаються компоненти педагогічної майстерності, їх специфіка. Окреслено та охарактеризовано основні критерії педагогічної майстерності.

Ключові слова: педагогічна майстерність, професійна компетентність, педагогічна техніка.

The article deals analyses of the notion «professional competence» and its elements and their peculiarities.

Key words: professional competence pedagogical competence, teaching techniques.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна національна школа потребує педагога, який є не лише фахівцем у спеціально-науковій галузі, але й володіє високим рівнем викладацької майстерності, психолого-педагогічної компетентності. Інтеграція України до європейського освітнього простору, як стверджує В. Андрущенко, потребує наступних кроків.

1. Вихід на новий рівень інтеграції науки і педагогічної освіти, що вимагає від викладача постійно поновлювати знання, вміння вчитись на протязі всього життя, бути не лише методистом, але й вченим, вести наукові дослідження за участі студентів.

2. Радикальну модернізацію змісту освіти: позбавлення ідеологізації, застарілих форм і методів, наближення до соціокультурних реалій.

3. Демократизацію політики в сфері освіти: децентралізацію системи освіти, надання самостійності університетам, підвищення мобільності професорсько-викладацького складу та студентів, обмін між викладачами та студентами, проведення спільних педагогічних експериментів, застосування державно-громадського управління навчальними закладами.

4. Організація виховної роботи на багатокультурній основі, формування толерантності, поваги до етнічного та культурного розмаїття.

5. Впровадження кредитно-модульної системи організації навчання [1].

Однак, в сучасній психолого-педагогічній літературі відсутні чіткі концептуальні засади до визначення понять «педагогічної майстерності», «професійної компетентності».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання професійної підготовки педагогів національної школи, перспективи розвитку сучасного освітнього простору досліджують В. Андрущенко, Я. Болюбаш, І. Бондар, Б. Вульфсон, І. Зязюн, В. Кремень, Я. Нейматов та ін.

Як справедливо зазначає В. Кремень, загально-цивілізаційні тенденції ХХІ століття, що впливають на всі сфери життя суспільства і людини, визначають наступні пріоритети сучасної освіти:

- забезпечення високої функціональності людини в нових умовах;
- забезпечення оптимального балансу між локальним (патріот своєї країни) і глобальним (громадянин світу) формуванням людини;
- формування на загальносуспільному та індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності;
- формування у людини здатності до усвідомленого і ефективного функціонування в сучасному світі;
- формування конструктивізму як основної життєвої позиції, зведення до мінімуму асиметрії між духовністю та матеріальністю [7].

Нові тенденції розвитку суспільства вимагають від педагога вдосконалення його майстерності, конкурентноспроможності та конкурентноздатності. На думку В.О. Сухомлинського, «гарний вчитель – це людина, яка досконало володіє уміннями, притаманними тій чи іншій трудовій діяльності, майстер своєї справи» [9, 15]. Зміни у світовій та вітчизняній науці спонукають його працювати творчо, вміло орієнтуватися в інформаційному просторі. Зокрема, В.Г. Кремень стверджує: «В умовах інформаційного суспільства самоцінність знань як таких змінюється. З одного боку, вони стають більш доступними, а з іншого – одержання нових знань, умінь стає обов'язковим для людини впродовж усього життя. Тому неможливо в школі чи іншому навчальному закладі дати освіту на все життя» [6, 7].

На думку І. Зязюна «динамізм сучасної цивілізації, посилення ролі особистості в суспільстві і виробництві, зростання її потреб, гуманізація і демократизація суспільних відносин, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки і технологій – ці та інші тенденції зумовлюють необхідність зміни формули «освіта на все життя» формулою «освіта впродовж усього життя» [5, 15].

Метою пропонованої статті визначаємо аналіз компонентів педагогічної майстерності сучасного вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для характеристики професійного становлення особистості педагога використовують поняття «професійна компетентність», «педагогічна майстерність», «готовність до педагогічної діяльності», «професійна зрілість», «професіоналізм педагога».

За словником поняття педагогічна майстерність визначається як характеристика високого рівня педагогічної діяльності, що ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді [3, 251]. На думку С. Гончаренка, «фактично вимоги до освіченості вчителя нижчі, ніж до освіченості школяра, бо той повинен знати всі предмети, а учителеві досить знати на тому самому рівні один» [4, 20].

У процесі професійної підготовки майбутніх вчителів ступінь готовності до професійної педагогічної діяльності визначається не як показник його

оволодіння багатогранною педагогічною майстерністю, а лише основами цієї майстерності.

Педагогічна майстерність – динамічна система. Її компонентами визнаються гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка [8]. Професійна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Розглядається як вияв власного «Я» у професії, як самореалізація особистості вчителя в педагогічній діяльності, тому визначається як вища, творча його активність, що передбачає доцільне використання методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній ситуації навчання та виховання. Така доцільність є результатом засвоєння системи знань і уявлень про закони навчання, технології розвитку дитини, а також індивідуальні особливості педагога, його спрямованість, здібності та психофізичні дані.

Критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність).

1. Гуманістична спрямованість діяльності полягає в спрямованості діяльності педагога на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків. Передбачає гуманістичний вияв його ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Лише людяне, доброзичливе ставлення до вихованців є запорукою успіху в педагогічній праці, бо тільки щира любов і глибока повага педагога до вихованців яке викликає відповідну любов і повагу до педагога, до його ідей, поглядів, переконань, знань, які він вчить здобувати.

2. Професійна компетентність, професіоналізм передбачають наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, академічних, дидактичних умінь та навичок), їх змістом є знання предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології. Особливостями професійних знань є їх комплексність (потребує вміння синтезувати матеріал, аналізувати педагогічні ситуації, вибирати засоби взаємодії), натхненність (висловлення власного погляду, розуміння проблеми, своїх міркувань).

Професіоналізм педагога – це сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в людині у процесі оволодіння знаннями та довготривалої діяльності, що забезпечують якісно новий, вищий рівень вирішення складних професійних завдань.

Педагогічний професіоналізм – уміння вчителя мислити та діяти професійно.

Охоплює набір професійних властивостей та якостей особистості педагога, що відповідають вимогам учительської професії; володіння необхідними засобами, що забезпечують не тільки педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співтворчість з ним. Для активного співробітництва з вихованцями вчителю необхідна мобілізація інтелекту, волі, моральних зусиль, організаторського хисту та вміле оперування засобами формування моральних, інтелектуальних та духовних засад у школярів. Він повинен володіти широким арсеналом інтелектуальних, моральних та духовних засобів, що забезпечують педагогічний вплив на учня. До інтелектуальних засобів належать кмітливність, професійне спрямування сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, прояв та розвиток творчих здібностей учня. До моральних – любов до дітей, віра в їх можливості та здібності, педагогічна справедливість, вимогливість, повага до вихованця – все, що складає основу професійної етики вчителя. Духовні засоби – основа його загальної та педагогічної культури.

3. Педагогічні здібності це сукупність психічних особливостей вчителя, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення. Це, зокрема, толерантність, чутливість, педагогічний такт по відношенню до особистості, яка формується; комунікативність (потреба у спілкуванні, здатність легко налагоджувати контакти, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування); перцептивні здібності (професійна проникливість, пильність, інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину, її психологічний стан за зовнішніми ознаками); динамізм особистості (здатність активно впливати на іншу особистість); емоційна стабільність (володіння собою, самоконтроль, саморегуляція); оптимістичне прогнозування (передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній); креативність (здатність до творчості, генерування нових ідей, уникнення традиційних схем, оперативного розв'язання проблемних ситуацій); впливовість (здатність вплинути на психічний і моральний світ дітей в певному напрямі, зближуватися з ними, здобувати довіру, любов і повагу, глибоко проникати у їхній внутрішній світ, конструювати, проектувати його).

4. Педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, уміння) є сукупністю раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки вчителя, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з учнем, учнівським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних їх передумов. Вона передбачає наявність специфічних засобів, умінь, особливостей поведінки педагога: високу культуру мовлення; здатність володіти мімікою, пантомімікою, жестами; уміння одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом; уміння керуватися

основами психотехніки (розуміння педагогом власного психічного стану, уміння керувати собою); здатність до «бачення» внутрішнього стану вихованців і адекватного впливу на них.

З розвитком педагогіки та психології як науки і практичної діяльності поряд з поняттям «педагогічна техніка», яке відображає тільки суб'єктивні особливості навчально-виховного процесу (контроль педагога за своїми емоціями, настроєм, поведінкою, перцептивно-чуттєвим сприйняттям зовнішніх предметів, технікою мовлення) стали використовувати і термін «педагогічна технологія» (знання про майстерність), який стосується проблем планування та організації навчального процесу. Педагогічна технологія це комплекс знань, умінь і навичок, необхідних учителю для вирішення стратегічних, тактичних, а також процедурних завдань під час навчально-виховного процесу. Йдеться про систему взаємодії вчителя з учнями, способи добору та впорядкування навчального матеріалу згідно з вимогами теорії пізнання. Іншими словами, педагогічна технологія є описом системи дій учителя та учнів, які слід виконати для оптимальної реалізації навчального процесу. Складовими педагогічної технології є володіння мистецтвом спілкування з дітьми, вміння керувати своєю увагою та увагою дітей, здатність за зовнішніми ознаками поведінки дитини визначати її душевний стан тощо. Уміння налагоджувати оптимальні взаємостосунки з дітьми, змінювати їх відповідно до розвитку учнів і їхніх вимог до вчителів є важливим компонентом педагогічної майстерності [8].

На сучасному етапі розвитку освіти виникає цілий комплекс вимог до педагогічної майстерності, компетентності педагога, його професіоналізму. Проблема формування педагогічної майстерності потребує комплексного психолого-педагогічного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – № 1 – 2004. – С. 5–9.
2. Гончаренко С.У. Методика як наука. – Хмельницький: Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1987. – 374 с.
4. Задорожна Л. Педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 4. – С. 79–85.
5. Зязюн І.А. Неперервна освіта як основа соціального поступу // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / За редакцією І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало: у 2-х двох частинах. – Ч. 1. – К., 2001. – С. 15–23.
6. Кремень В.Г. Освіта в Україні: Стан і перспективи розвитку //

- Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / За редакцією І.А. Зязюна та Н.Г. Нічкало: у 2-х частинах. – Ч. 1. – К., 2001. – С. 5–14.
7. Кремень В.Г. Філософія освіти XXI століття // Вища школа. – № 6. – 2002. – С. 9–17.
  8. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, А.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. – К: Вища шк., 1997. – 349 с.
  9. Сисоєва С.О. Педагогічні технології у сучасному освітньому просторі // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Частина 2. – Харків: «ОВС», 2002. – С. 311–324.
  10. Сухомлинський В.О. Павлышская средняя школа // Избр. пед. соч. в 3-х т. – Т. 3. – К.: Рад. школа, 1961. – 187 с.